

ІСТОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ ТЕРМІНУ «ЕКО-РАЙОН» У КОНТЕКСТІ ФРАНЦУЗЬКОГО УРБАНІЗМУ

Термін *еко-район* (тобто екологічний район або квартал) є на сьогодні дуже популярним у Франції: як серед архітекторів і урбаністів, так і серед медіа структур. Часто його вживають як синонім *району сталого розвитку*¹. Але обидва поняття базуються на основних засадах сталого розвитку: взаємодії та врівноваженості між соціальним, економічним та екологічним аспектами життя. Чому ж тоді перший термін став більш популярним у Франції? Більшість урбаністичних проектів міського житла називаються сьогодні *еко-районами* (фр. *ecoquartier*), породжуючи таким чином плутанину у його вживанні.

Термін *еко-район* є неологізмом, що складається з іменника район і префікса еко- (давньогрецькою *oikos* — будинок) і складової частини слова *екологія* (друга частина слова також походить з давньогрецької: *logos* — наука). Тобто *екологія* — це наука, що вивчає взаємовідношення між живими істотами та їх оточенням [2, с. 392].

Насправді не існує дослівного перекладу терміну *еко-район* (*ecoquartier*) з французької на інші мови, тому що подібні терміни належать до контексту окремо взятих країн. Взагалі феномен *еко-району* прийнято вважати привілеєм країн економічно розвинених. Тому у даному тексті ми не будемо торкатися прикладів країн Латинської Америки або Азії.

У німецькомовному світі прийнято використовувати звичайний термін *район* (нім. *Nachbarschaft*) навіть для визначення екологічних районів. Щоправда, іноді додається прикметник *екологічний*, аби виділити конкретний приклад. Навіть район Вобан (нім. *Vauban*) у Фрайбурзі (Німеччина) (*рис. 1*), вважається першим екологічним районом Європи і називається *еко-районом* лише у Фран-

¹ Сталий розвиток (англ. sustainable development, фр. *d?veloppement durable*) — загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

ції. За словами німецького архітектора з Фрайбурга Мікаеля Гіеса, який брав участь у побудові цього району, терміну *еко-район* не існує в німецькому контексті. Існують лише райони, що відповідають більш-менш критеріям *сталого розвитку*.

Англосаксонський світ має декілька різних варіантів для визначення власних *еко-районів*. Це може бути *eco-neighborhoods*, *green neighbourhood*, *eco-friendly area / district* або *green city / district / area*. Однак, ці поняття не завжди стосуються новозбудованих районів. Частіше вони використовуються для визначення здійснених модифікацій на вже існуючому урбаністичному полотні.

Для кращого розуміння терміну *еко-район* ми пропонуємо зазирнути трохи у минуле. Перш ніж зануритися у дискусії навколо цього терміну, спробуємо зрозуміти інше поняття — *сталий розвиток*. Згідно з Національним інститутом статистики й економічних досліджень у Парижі, *сталий розвиток* є «розвитком, що відповідає вимогам сьогодення без потенціальної шкоди для наступних поколінь, щоб задовольняти свої потреби»¹. Після Всесвітнього саміту в Ріо-де-Жанейро 1992 року, під егідою Організації Об'єднаних Націй, було офіційно затверджено термін сталого розвитку. Традиційно він базується на трьох основних засадах: економіці, соціальному факторі та захисті навколишнього середовища. Тобто, у результаті ми маємо отримати ефективний економічний розвиток, соціально зрівноважене суспільство та екологічно здорове середовище (*рис. 2*).

Сьогодні бажання реалізовувати якісні урбаністичні проекти, які приділяють увагу екологічному аспекту, щодали зростає. Нові райони, зорієнтовані на сталий розвиток, базуються а ргіогі на трьох вище названих засадах. Вони пропонують нове бачення урбанізму, орієнтуючись на наступні пріоритети: соціальне зрівноваження, економіка, управління водними ресурсами, розвиток зеленої зони міста та повага до навколишнього середовища. Такі нові райони називають сьогодні у Франції *еко-районами*. Які ж насправді цілі переслідують розробники *еко-районів*? Чи існує норма, що точно визначає термін *еко-район*? Які дебати він породжує?

Після Ольборзької Хартії², підписаної 1994 року, більшість французьких

¹ Цитування мадам Гро Харлем Брюндтланд, Прем'єр-міністра Норвегії (1987) ; <http://www.insee.fr>.

² Ольборзька Хартія була підписана підчас першої Європейської конференції щодо сталого розвитку міст 1994 року в Ольборзі, Данія. Міста, які підписали цю Хартію, морально зобов'язалися створити місцеві *Agenda '21*. Слідування цій політиці є добровільним актом з боку кожної громади. Це важлива ініціатива для сталого розвитку в Європі. У лютому 2007 року більше 2550 міст підписали Хартію (<http://cms.unige.ch>).

1. Екологічний район Вобан. Фрайбург. Німеччина. Фото: Ірина Мазніченко

міст почала застосовувати екологічні програми у контексті урбаністичного розвитку. Далі, *Agendas '21*¹ була розроблена навмисно для органів місцевого самоврядування з метою розвинути останні з «еко-управління» (сортування відходів, громадський транспорт, зелені насадження, переробка санітарних відходів...) до «еко-будування». Органи місцевого самоврядування, що найбільш зацікавлені у просуванні сталого розвитку, зобов'язані звернутися до теми реабілітації існуючих районів, які не відповідають новим екологічним стандартам. Однак, термін *еко-район* не був застосований з початку процесу еко-рекваліфікації міст. Наприклад, Анже — одне з перших французьких міст, що розпочало працювати над проектами урбаністичного відновлення 2002 року — віддало перевагу терміну *сталий район*, на відміну від *еко-району*.

На думку двох архітекторів-дослідників Паризької Архітектурної Школи Ля Вілет, П'єра Лефевра і Мішеля Сабарда, термін *еко-район* використовується здебільшого медіа-структурами: «він привертає увагу і дає можливість уникнути іншої дискусії університетського типу, тобто суто лінгвістичної, яка сто-

¹ Програма у вигляді переліку дій щодо поліпшення екологічного стану міста та порядок їх виконання органами місцевого самоврядування.

² *developpement durable* (прим. авт.).

2. Схема концепту сталого розвитку

сується терміну сталого розвитку², що, на думку багатьох, має бути замінений на стабільний розвиток¹» [3, с. 10]. У книзі «Еко-райони» [3] вони пропонують декілька варіантів визначення терміну. Перший варіант — університетський. Він використовується у колах Міністерства екології, енергоресурсів, сталого та територіального розвитку (MEEDDAT)². Другий варіант було визначено Обласною адміністрацією Лілля (LMCU)³ під час здійснення програми урбаністичного відновлення із використанням концепту еко-району.

2008 року Міністерство запропонувало основні елементи, що визначають термін *еко-район*:

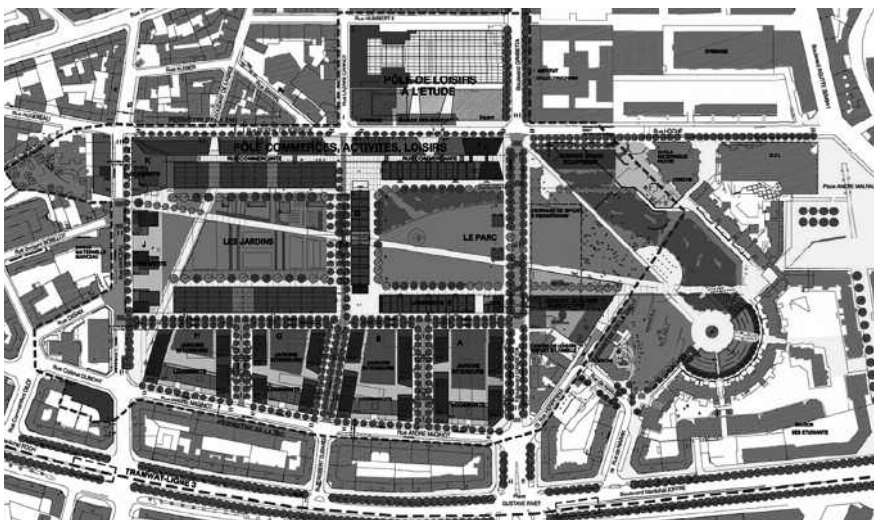
1. Глобальний та інтерактивний спосіб мислення.
2. Контроль урбаністичного зросту (зведення еко-району на занедбаних індустріальних теренах або пустирях аби запобігти урбаністичному розширенню).
3. Реорганізація пересувань (перемішане урбаністичне полотно⁴ знижує потреби у транспортних пересуваннях та сприяє розвитку екологічних типів транспорту, таких як велосипед, трамвай, тощо).
4. Побудова *еко-району* як продовження існуючої міської забудови.
5. Концепція, що включає дев'ять головних параметрів: створення робочих

¹ *developpement soutenable (прим. авт.).*

² Сьогодні Міністерство екології, сталого розвитку та енергоресурсів (le ministere de l'Ecologie, du Developpement Durable et de l'Energie).

³ Lille Metropole Communaute urbaine.

⁴ Тобто наявність різних типів міського середовища як то: житло, комерційна зона, підприємницька зона тощо (прим. авт.).

3. План еко-району Бонн у Греноблі. Джерело: <http://observatoire.pcet-ademe.fr/>

місць, альтернативні види транспорту, еко-будування будівель, захист природних зон, самоуправління за участю мешканців міста, зважений енерго-вибір, альтернативні методи водовідведення та каналізації, боротьба проти шуму, передбачення різних типів ризику.

6. Ущільнення, що контролюється введенням нових урбаністичних форм.

7. Еко-конструкція або еко-реконструкція, що бере до уваги урбаністичні, соціальні, експлуатаційні, довкільні, санітарні та економічні особливості.

8. Партнерське управління та керування довкіллям.

9. Федеративне керування проектом для побудови *еко-району*.

10. Сприятлива для проекту законодавча база (закони і документи щодо урбаністичного розвитку) [3, с. 11].

Сьогодні на сайті Міністерства екології, енергоресурсів, сталого та територіального розвитку Франції маємо наступне визначення терміну *еко-район*: «*Еко-район* — це зразкова операція сталого розвитку. Визначна міра міністерського плану “Екологічно розвиненого міста” покликана покращити якість життя, пристосовуючись до майбутніх потреб: захищати наші ресурси і пейзажі, готуючи умови створення пропозицій нового житла, що відповідає сучасним вимогам»¹.

Міністерство також додає, що *еко-район* має одночасно опікуватись еко-

¹ Див.: <http://www.developpement-durable.gouv.fr.>

номічним використанням енергії та матеріалів, зваженим використанням водних ресурсів, різноманіттям видів альтернативного пересування, високою якістю життя, ставлячи акцент на природних зонах міста. Інакше кажучи, новий екологічний район має представляти простір комфортного життя, поважаючи власне оточення. Цей життєвий простір має стати місцем соціалізації та обміну, а також має бути органічно інтегрованим на своїй території. Він має спровокувати виникнення та популяризацію екологічного способу життя.

Таким чином, Міністерство демонструє класичні елементи, базовані на теоретичних засадах, що стосуються еко-районів, часто присутніх на рекламних плакатах. Однак, даний список ідеальних характеристик не визначає міру їхнього застосування. Ми не можемо сказати, що використання альтернативних видів транспорту важливіше за зрівноважене управління енергоносіями або за соціальну змішаність. Список тільки пропонує загальні цілі, які Міністерство хотіло б бачити в екологічному районі.

Таким чином, виникає питання: чи мають бути застосовані одразу всі вище наведені параметри, або ж буде достатньо лише одного, щоб називатися *еко-районом*?

Оскільки, від початку ця ситуація не була достатньо чітко роз'яснена, різноманіття нових екологічних районів спровокувало певну плутанину навколо власного визначення. Відсутність законодавчої бази сприяло створенню перших *еко-районів*, зорієнтованих на той чи інший з вище означених параметрів. Наприклад, *еко-район* Бонн у Греноблі (*рис. 3*) віддав перевагу фактору урбаністичного ущільнення, розмістившись біля центральної частини міста (на території старих військових казарм). Таким чином, місцева влада вирішила одразу транспортну проблему, використавши існуючий громадський транспорт. На території нового *еко-району* Бонн віддана перевага альтернативним і легким видам транспорту. В іншому проекті еко-району, що знаходиться у Дюнкерку, на півночі Франції, розробники сфокусувались на відновлюваних типах енергії за допомогою сонячних панелей, інтегрованих у будівлі та природній вентиляції, що працює за допомогою змін температур і без використання електроенергії (завдяки вдалому використанню вітряної місцевості).

Існує також інше визначення терміну *еко-район*, яке наводять П. Лефевр і М. Сабард. Воно з'явилося 2006 року у надрах Лілльської метрополії. Пропонуючи це визначення, сформульоване обласною радою, дослідники хотіли висвітлити різницю у трактуванні тієї ж теми. Звичайно, міністерство й обласна рада мають різні за масштабом позиції. Вони підходять до теми згідно власних інтересів. Отже, Лілльська метрополія акцентує увагу на одинадцяти основних параметрах:

1. Вибір місця, за можливістю в існуючому міському просторі.
2. Урбаністична щільність та змішаність: якнайменше 40 квартир на гектар

+ комерція та сектор обслуговування.

3. Очищення ґрунту від індустриального бруду (якщо такий має місце).

4. Перевага альтернативних видів транспорту перед автомобілем; мінімізація паркувальних місць й автомобільного руху у громадських місцях.

5. Альтернативне використання дощової води на пішохідних зонах, що включає, між іншим максимізацію абсорбуючої поверхні та збір дощової води.

6. Створення або поліпшення зелених зон, що допомагають у боротьбі із забрудненням повітря. Створення біологічних коридорів, що сприяють різноманіттю видів.

7. Застосування не шкідливих для навколишнього середовища матеріалів у громадських місцях.

8. Керування відходами: збір, сортування, а також створення окремих зон для собачих екскрементів.

9. Зменшення кліматичного дискомфорту та шуму, як у середині приміщень, так і зовні.

10. Енерго-економне міське освітлення, що живиться за рахунок альтернативних видів енергії, вироблених на місці.

11. Міське теплопостачання, що використовує систему теплофікації.

На відміну від міністерства, лілльська адміністрація є більш точною стосовно кожного елементу свого варіанту визначення. Ми ясно відчуваємо у ньому більшу близькість до території. Лілльський список, який презентує параметри зразкового *еко-району* складається із конкретних побажань: урбаністична щільність (точно зазначена у кількості 40 квартир на один гектар), альтернативне використання дощової води, застосування не шкідливих для навколишнього середовища матеріалів у громадських місцях, очищення ґрунту, застосування альтернативної інженерії для міського економного освітлення, використання міської теплотраси для опалення за допомогою теплофікації і т. ін. Це визначення говорить про краще знання проблем, пов'язаних з реальними реалізованими проектами.

Але головна ідея залишається незмінною у двох визначеннях. Між усіма елементами ми часто натикаємось на той самий принцип «внутрішнього урбаністичного зросту», що передбачає побудову міста на території існуючого міста. Обидва визначення наголошують на стратегічній важливості різноманіття видів пересування та безпосередній близькості громадського транспорту. Щільність забудови є одним з найголовніших параметрів сталого розвитку. Він посідає головні позиції у кожному з визначень.

Однак, якщо ми озирнемося навколо, то побачимо ціле різноманіття інших поглядів, які намагаються визначити термін *еко-району*. Таким чином, постає питання: яке з визначень є найправильнішим? Наприклад, чи може вва-

жатися справжнім *еко-районом* новий район, зведений на аграрній території за містом і який потребує з'єднання з існуючою урбаністичною інфраструктурою? Чи може бути названий «екологічним» район, побудований на території колишньої індустріальної зони, з прямим виходом до громадського транспорту, але який не приділив достатньо уваги застосуванню відновлюваних видів енергії? Подібні питання часто пов'язані з політичним рішенням місцевих органів управління. Якщо у межах міської забудови немає у достатній кількості занедбаних індустріальних зон або пустирів, що потребують реабілітації, місто може виправдати територіальне розширення. Розробка проєкту еко-району є настільки довгим і складним процесом, що ми можемо спостерігати всі можливі ситуації, пов'язані із вибором місця. Часто, щоб уникнути складних політичних дискусій і прискорити адміністративні строки, місцева влада обирає місце будівництва нового *еко-району* згідно з власними інтересами. У такому випадку *еко-район* може притримуватись багатьох екологічних параметрів (як застосування альтернативної енергії, вибір екологічних матеріалів, врахування довкілля тощо), уникаючи при цьому складнощів, пов'язаних із вибором місця. Настільки вільні та широкі трактування терміну *еко-району* сприяли розробці дуже різних проєктів. Це створило плутанину і спровокувало безліч дебатів навколо даного концепту.

З одного боку, відсутність одного домінуючого визначення терміну *еко-район* спровокувала певну плутанину в урбаністичних і політичних колах, з іншого — вона посприяла сміливим експериментам у даній сфері, які б були неможливі за інших обставин. Точно сформульований офіційний термін обмежував би архітекторів і урбаністів під час створення нових екологічних районів. Сфера, яка залишається завжди «недовивченою» пропонує більший простір для реалізації нових ідей.

Проте французьке наукове та громадське суспільство, схильне до перфекціонізму, віддає перевагу довгим, багатолітнім дебатам перш, ніж видати матеріал, придатний до вживання. Під час пошуків точного формулювання терміну місцева влада має змогу грати у політичному сенсі з проєктами *еко-районів*. Термін, що став дуже популярним останнім часом, перетворився на своєрідний рекламний щит. Додаток «екологічний» ніби ставить проєкти нового житла на вищій рівень, підвищуючи таким чином їх вартість. Тому досить важко об'єктивно оцінити певний проєкт *еко-району*: відокремити маркетингову частину від справжніх екологічних засад.

Беручи до уваги таку ситуацію, перед нами постає питання: який подальший розвиток матиме термін *еко-район* у Франції та його майбутнє застосування на практиці? Бенуа Буто, дослідник з Європейського інституту енергетичних досліджень, доходить висновку, що «якщо через 20 років еко-район видавати-

ме реалізовані проекти кінця ХХ століття за нові райони, значення цього слова ризикує втратити більшу частину своєї простоти» [1]. Автор передбачає, що у найближчому майбутньому всі райони можливо стануть «еко». Тому що район — це є вдала «порція» поділу міського простору. Ми завжди живемо у експериментальний період, тому всі сьгоднішні еко-райони можуть згодом відповідати вимогам звичайних районів. Як то доводить історичний досвід, можемо вже котрий раз стати свідками переходу інновації у норму. Б. Буто вважає, що термін *еко-район* все більш використовується засобами медіа-мовлення та місцевою владою, тому що він є досить новим, промовистим і спокусливим. До того ж, термін «сталий район» (фр. *quartier durable*) французькою є менш привабливим. Щодо *еко-району*, все менше людей потребує «перекладу» цього терміну.

Отже, ми бачимо, що визначення *еко-району* є настільки комплексним і багатогранним, що не дивно виявити багато різних тлумачень, дебатів і дискусій. Кожен має тенденцію трактувати термін у манері, яка більше підходить до певної місцевості або певних персональних уподобань. Іноді цей процес здається настільки складним, що здається, що «еко-район не визначається тим, чим він має бути, але тим, чим він категорично бути не має» [1].

Однак бажання створення районів, близьких до екологічних засад, що поліпшують якість життя і поважають добробут кожного індивіду, приводить нас до концепту зразкового майбутнього житла. Як це було виявлено на початку даної статті, вибір рекламних агентів, а також французької держави був зорієнтований у бік «екологічного» терміну через його краще звучання та більш «пряме» значення у порівнянні з терміном «сталий». Насправді, існуючи проекти *еко-районів* намагаються відповісти потребам трьох напрямів сталого розвитку: соціальному, економічному і напрямку навколишнього середовища. Але термін «екологічний» претендує на розгляд лише питання навколишнього середовища. Соціальний і економічний фактори відходять, таким чином, на задній план.

На практиці проекти *еко-районів* доводять, що цей тип житла ще залишається досить коштовним і недоступним для більшої частини населення. Це так зване інноваційне житло, орієнтоване на екологічний спосіб життя (зелені насадження, тощо), економію у споживанні, що сприяє здоров'ю та добробуту мешканців. Це житло, яке отримало великі інвестиції, але не врахувало достатню кількість соціальних квартир¹, щоб утворити справжню соціальну змішаність. У такому житлі цікаво випробовувати нововведення, пов'язані з екологією або екологічним способом життя. Оскільки проекти *еко-районів*

¹ Квартири, що орендуються або продаються по нижчій ціні соціально уразливій верстві населення.

ще досить нові, навіть у контексті досвіду Західної Європи, важко передбачити результати їх реальної експлуатації через багато років. Але наявність останніх дає широке поле для їхнього обговорення і вивчення.

Новий досвід створення *еко-районів* у Франції може послужити прекрасним прикладом для інших країн, зокрема України. Беручи до уваги слабкі та сильні сторони даного феномену, майбутнє українського урбанізму може відкритися зовсім з іншого, не очікуваного до сьогодні боку. Мова йде не про копіювання концепту як такого, а про застосування його наробок в українському пострадянському контексті.

1. *Boutaud B.* Quartier durable ou eco-quartier? // *Cybergeo : European Journal of Geography, Debats, Quartier durable ou eco-quartier?* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://cybergeo.revues.org/22583> ; DOI : 10.4000/cybergeo.22583.

2. *Le Petit Larousse compact.* — P., 2006.

3. *Lefevre P., Sabard M.* Les Ecoquartiers. — Rennes, 2009.

Анотація. Дана стаття має за мету ознайомити читача з новим в українському контексті терміном еко-район. Завдяки активній полеміці у французьких урбаністичних колах стає зрозумілим народження та розвиток проєктів житла нового покоління: еко-районів.

Ключові слова: еко-район, урбанізм

Аннотация. Данная статья преследует цель ознакомить читателя с новым в украинском контексте термином эко-район. Благодаря активной полемике во французских урбанистических кругах становится понятным рождение и развитие проектов жилья нового поколения: эко-районов.

Ключевые слова: эко-район, урбанизм

Summary. This article aims to help the reader to get familiar with a new terms in the Ukrainian context: eco-district, recently appeared thanks to active debate in the French urban circles. Birth and development of a whole new concept, a new generation of housing projects, became evident, and was given the name of eco-district.

Keywords: ecoquartier, eco-districts, urban planning.